

VERSJÁTÉK

Szívderítő, szellemes versjátékot küldött be szerkesztőségünknek Debrecenből olvasónk, Szilágyi László. Ahogy levelében írta: „Az A részeg hajó című ikonikus Rimbaud-költeménynek tudomásom szerint nyolc magyar fordítása létezik. Ez a bőség zavarba ejtő még a rendkívül gazdag magyar fordításirodalomban is. Nos, jómagam most arra a szentségtörő cselekedetre vetemedtem, hogy a létező nyolc változathoz szintetizáltam egy kilencedik, »kompozit« változatot. Tekintsék irodalmi bohóságnak az alábbiakat!” (A szerk.)

RIMBAUD: A RÉSZEG HAJÓ

(Nyolc magyar fordításból összeállítva)*

1.
Hogy jöttem lefelé egykedvű, vén vizeknek
Folyásán, vontatóim már nem jöttek velem:
Lármás, rézbőrű raj közt céltáblául sziszegtek
Bepingált póznasorhoz nyilazva meztelen.
(Tóth Árpád)

2.
Hidegen hagyott legénység, s rakomány,
Hogy flamand búza-e, vagy épp angol gyapot.
Mikor a matrózok körül szűnt a láрма,
Tudtam: arra úszom, amerre akarok.
(Dunajcsik Mátyás)

3.
S a téli, tébolyult hullámok zord dagályán
Robogtam siketen, mint gyermekagy, tova!
Az omlóföldü félszigetek partja táján
Győzelmesebb vihar nem tombolt még soha!
(Kardos László)

4.
Áldást vihar vetett tengeri virradómra,
s táncoltatott, akár dugót, tíz éjen át
az ár, zsákmányai örökkön ringatója,
s nem sírtam vissza én tünt lámpák sugarát.
(Rónay György)

5.
Üdén, mint gyermekínyt ízével fanyar alma,
Fenyődongáimat zöldes víz járta át,
Okádék s kék borok nyomát rólam lemarta,
S a kossal horgonyom s a kormány is lemállt.
(Timár György)

6.
S azóta fürdöm én a tenger énekében,
Hová a csillagűr tejúti fényt csiholt.
S a zöld azúrt nyelem, hol örvény rémeképpen
Merengve száll alá egy sápadt vízi holt.
(Franyó Zoltán)

7.
Kék önkívületet, langy ringást perc alatt már
Átszínez itt a nap vöröslőn, hevesen,
S maróbban, mint a szesz, harsányabban a dalnál
Erjed fanyar, piros foltban a szerelem!
(Lackfi János)

8.
Villám-tépte eget, és ismerek vihar-lázt,
Tarajt, hullámtörést, az estét ismerem,
S rajongás hajnalát, mely akár száz galamb szállt,
És láttam olyat is, mit csak képzel a szem!
(Tornai József)

9.
Láttam, amint a nap, borzongó lángja hunytán,
nyúlt árnyak alvado liláin úgy ragyog,
mint roppant hősökön egy antik dráma csúcán,
mig messze görgetik borzalmuk a habok.
(Rónay)

10.
S vakító hősucsockról álmodtam zöldszin éjen,
Míg messze tengerszemhez rejtelmes útra kelt
Az óceánok csókja: ízes áram a mélyben,
S mentem vele, s a sárga s kék foszfor énekel,
(Tóth)

11.
Követtem hónapok során át megkerült
Marhacsordaként zátonyverő dagályt,
S nem féltem, hogy orrom a habokkal együtt
Szétzúzzák-e szirtet övő Szűzmáriák!
(Dunajcsik)

12.
Jártam, lásd, Floridák döbbenetes határán,
Hol mint virág virul az emberbőr-ruhát
Öltött párdúc szeme, hol pályva a szivárvány
Türkiz csordák nyakán, s csak tengert lát, ki lát!
(Lackfi)

13.
Láttam bomló, bűzös mocsarakat s a varsát
sás között, melyben a Leviathan rohadt!
Szélszönd legmélyein mozduló vízkavargást
s örvénybe-szakadó roppant távolokat!
(Tornai)

14.
Gleccsert, ezüst napot, gyöngy habot és a barna
Öblökön iszonyú zátonyt, parázs eget,
S órjáskígyót, amint férgektől összemarva
Torz fákról éjsötét szagok közt leperog.
(Timár)

15.
Csak látták volna kisfiúk e kék vizeknek
Csodáit: színarany- meg éneklő halat!
Áldást utamra friss szíromhabok zizegtek,
S a szél felszárnyazott egy röpké perc alatt.
(Franyó)

16.
A tenger sóhaján libegtem emyedezve,
Hol zónák, pólusok mártírját, elkapott
A sárga, sokkarú árnyékvirágok ezre;
S én mint egy gyenge nő, úgy térdre hulltam ott.
(Franyó)

17.
Szigetként, hátamon vittem veszekvő
Napszemű sirályhad piszkát és ricsáját,
S tovasiklottam ha egy mélybe igyekvő
Hulla aludni tért megtört roncsomon át!
(Dunajcsik)

18.
Íme én, a hajó, veszve öblök hajába,
Kit szél madár-se-járt éterekig röpit,
Kinek se monitor, se Hansák vitorlása
Ki nem halássza már víz-részeg roncsait.
(Tornai)

19.
Ím bátran, parát fújva, mely rajtam ködként kékül,
Utam kaput az ég izzó falába fűrt,
S zsákmányul téptem onnan, finom poéta-étkül
Ízes nap-cafatot s nyálas, nyúlós azúrt!
(Tóth)

20.
Deszkaszál-testemen vibrált sok kósza csillám,
Szálltam, kíséretem csikóhal-seregek,
S Július az eget doronggal széthasítván
Izzó tölcserbe hullt az azúr-görgeteg.
(Lackfi)

21.
Kit Behemót buja s hars poklához az orkán
borzongató dühe ötven mérföldre vitt,
én, örök bujdosó a kék ég horizontján,
sajnálom Európa kivénhedt földjeit.
(Kardos)

22.
Láttam csillagözönt! csillag-szigetvilágot,
hol a vándor kitárt, mámoros mennybe lát:
e roppant éj ölen számúzve alszod álmod,
aranymadárraj, ó jövendő Ifjuság?
(Rónay)

23.
Igaz, sírtam sokat. Kiábrándít a hajnal,
Kegyetlen mind a hold, és keserű a Nap.
A fanyar szerelem ajzott, itatva jajjal.
Tökém pattanna szét! Nyelne el már a hab!
(Timár)

24.
Ha vágnám vízre még az únt Európában,
hús tócsa volna az, setét és pici tó,
hol bús fiúcska ül az alkony illatában,
s pillangóként libeg egy csöpp papírhajó...
(Kardos)

25.
Mert kit megfürdetett már minden vizeknek búja,
Nem szállhat révbe többé kalmárhajók után,
S jelzások és tüzek hivalgó gögjét únja,
S hogy hidak vad szeme bámuljon rá bután...
(Tóth)

♣ Összeállította: Szilágyi László

* (Tóth Árpád: 1, 10, 19, 25; Tornai József: 8, 13, 18; Timár György: 5, 14, 23; Rónay György: 4, 9, 22; Lackfi János: 7, 12, 20; Kardos László: 3, 21, 24; Franyó Zoltán: 6, 15, 16; Dunajcsik Mátyás: 2, 11, 17.)

„A STÍLUS REPÜLŐGÉPÉN SZÁLLDOSNAK A SZAVAK”

Párizsi beszélgetés Tardos Tibor íróval

Párizsi háztetők. A mágikus látvány Tardos Tibor író lakásának ablakából tárult elem 1994-ben. Elöttem nyújtózkodott a város, akár egy gyönyörű asszony, és amíg csodáltam, Tibor mesélt. Szórakoztatóan, szellemesen, tardososan.

Mesélt Kafkáról, arról, hogyan lehet fejen állva szemlélni a világot. Mesélt a szüleiről, a berettyóújfalvai zsidó iskoláról, az örökös szárnypróbálgatásról, az életrepülésről, arról, hogy miként izzasztják meg az álmai.

Mesélt saját kedvenc könyvéről, az Utazás a szívárványban címűről. A nőkről, akikről úgy írt, mint Németh László, mert olyan mélyre látott a lelkükben. Mesélt kétszeres emigrációjáról és a kísértő múltjáról. Mesélt, és közben gurult az idő, alkonyba fordultak a párizsi háztetők. Tardos Tibor emlékét bennem ez a hajdani beszélgetésünk őrzi.

Neve már az irodalmi legendák szárnyán, hiszen az '56-os íróperben Déry Tibor, Hágy Gyula és Zelk Zoltán társaságában ott ült a vádlottak padján. Tardos Tibor még 1994-ben, hetvenhat évesen is igazi párizsi bohém, akinek élete és bölcsessége, akár a térkép színei, tárulnak az öt hallgató jámbor elé.

– *Hogyan éli meg az ember, hogy kétszer kell hazát keresnie vagy hazát cserélnie?*

– Most azonnal kell válaszolnom? Ez nehéz kérdés, erre én nem készültem. Végigcsináltam, de a kérdésre nem készültem. Ma fejeztem be az új kötetem, a végére éppen azt írtam, hogyan megy az ilyen. Felolvasom. „Beszerezhető még: csicsergő madárfészek, nem kell bele madár. Mindig sáros cipő, ráforrasztott sárutánzzal. Önműködően távolodó fényforrás, ajakra szerelt keserű pohár és még valami: kivárho szerkezet duralumíniumból. Szív alakú. Kitapogat minden egymást követő rendszert, rekedt műhangon mindegyikre rámondja: nem jó, elmenekülni előle! Hozzávaló, izmos lábpárral. Nemzetközi szabadalom: Tardos Tibor.” Ez a válasz arra, hogyan kell csinálni, mikor szorul a kapca. Vagy legalábbis úgy látszik. És ez a kapca kétféle dolog miatt szorult. Az első alkalommal a származásom miatt, a második alkalommal a politikai nézeteim miatt. Tulajdonképpen mindkettő politikai, mert politika az, ha az embert kidobják az egyetemről harmadév után, mert zsidó. Politika az is, ha bezárja egy más előjelű szervezet azért, hogy vigyázat, nem így kéne ezt csinálni.

– *Akkor te jól ismered a diktatúrák mibenlétét. Van-e különbség a diktatúrák között?*

– Nincs különbség, a zsarnokság az zsarnokság, ahogy Illyés Gyula is mondta.

– *Mindegy, hogy milyen színű?*

– Hát igen, az árnyalatok... Mindegy, hogy hidegben ölik meg az embert, vagy forró kamrában, gázban.

– *Térjünk kicsit vissza Magyarországra.*

Ahogya a berettyóújfalvai esztendőkhöz emlékeket hagytak benned. Szeretném, ha kicsit fellapoznád ezeket az éveket.

– A zsidó iskolára gondolsz? Pici teremre emlékszem, sóletszaggal. Ott láttam először holttestet, amikor a tanítónk meghalt. Ott terítették ki szegényt, vagy hatvanévesen. Korán halt meg. Láttuk a holttestét, nagy-nagy megilletődöttséget és valamiféle kis kárörömöt is éreztünk, mert verni szokott minket a nádpálcával. Mit mondhatok még erről? Van egy fényképem, ott ülök középen mint a leggazdagabb és legasszimiláltabb gyerek. Micisapkában, rendkívül elegánsan, golfnadrágban feszíték ott. Csak két-három évig jártam zsidó iskolába, utána odamentem, ahol a parasztyerekek is tanultak. Rendkívül ügyesen szlőjdöket készítették. Tudod mi az a szlőjd?

– *Kés.*

– Aha... Kézimunka! Remek kézügyességük volt a gyerekeknek. Én meg olyan tehénlepényszerűt készítettem, szörnyű volt még nézni is. Magyarból viszont én voltam a legjobb, már kilencéves koromtól, még a debreceni zsidó gimnáziumban is. Hát igen, a stílus az megvolt, mint a rajzolóknak a rajzkészség. Ezt megtanulni nem lehet, elvenni nem lehet. Vagy van, vagy nincs. Stílusa már a gyerekeknek is van, hiszen az egyik le tudja írni élvezhető és szemléletes módon azt, amit lát vagy gondol, a

másik meg nem, csak izzad, szenved.

– *Ha jól értem, akkor a mai szemléletmódot már gyerekkorodból hoztad magaddal...*

– Milyen az én szemléletmódom?

– *Egy korábbi interjúban azt mondtad, hogy a feje tetejére állított világot akartad megmutatni az írásaidban Európának vagy Amerikának.*

– Mikor adtam ezt az interjút? Száztizenegy éve?

– *Majdnem annyi. Ott Kafkát is említetted.*

– Mondok neked valamit. A világ nem áll a feje tetejére. Én állok a fejem tetején, és ezt tudom én megírni. Ez az igazság.

– *Te Párizsban lettél író igazán. Hogy érzed ezt?*

– Párizsban lettem, húszéves koromban. Igaz, előtte írtam már egy kötetet. Tizenhét éves koromban kiadták a szüleim és különböző más pénzek segítségével. Karinth-utánzat volt. Melyik gyerek nem volt szerelmes Karinthya? Élethűen utánoztam. Az volt az első könyv. Aztán Franciaországban kezdtem igazán írni, a német megszállás alatt. Belehabarodtam az amerikai prózába, majd a szürrealistákba. Éluard-ba, Aragonba, azokat meg lehetett kapni a német megszállás alatt is. Ezeket fellelkesedve eredeti dolgokat csináltam. Amiket aztán ki is adtak.

– *Maradjunk még Berettyóújfalun! Beszélj egy kicsit a családról, hisz egy íróember számára a család fontos útra indító közeg.*

– Az apám jómódú ügyvéd volt. Tehetséges, erős ember, olyan Mussolini kinézetű. Erős akarat és tisztesség volt benne. Nagyon szerettem az öregot, éppen mussolinisága miatt, ami azt jelentette, hogy hallatlanul elnyomó volt otthon. De a mi javunkat kereste: ha nem csináltam meg valamit, nadrágszíjjal segítette például a latintanulásomat. Minden délután lefeküdt aludni, előtte adott nekem egy sztereo-szkópot városokról, azokat nézegettem, közben meg mondtam fel neki a latin igéket. Hogy

Forrai Eszter, Tardos Tibor és Gülch Csaba, 1994

Párizsi látkép az Eiffel-toronytól

kerékfordulat után felszall az egre. Minden külön beavatkozás nélkül a kis motor jár, étel vagy ital segítségével. A stílus kis repülőgépén szálldos minden szó.

– *Milyen volt az első francia könyved fogadtatása?*

– Nem nagyon figyeltek rá, meg gyorsan haza is mentem Magyarországra. Akik írtak róla, azok részéről a hang családias, baráti volt.

– *Mennyire tartod fontosnak a kritikát?*

– Száz kritika közül egy, ha felébreszti az emberben, hogy nini, nana, ő is meglátta! De többnyire gazdasági jellegű: hogy eladják a könyvet. Ezeket el sem érdemes olvasni. Sajnos. Tudniillik, ahol összetalálkozik a kritikus meg az író, festő, színész, mind a kettő lehetett volna a másik is. Ja, hogy ez most kritikát ír? De pontosan ugyanúgy megírta volna, amit én csináltam. Az meg biztosan azt gondolta, hogy ezt én is meg tudnám írni.

– *A kritikusok talán irigyek az írókra?*

– Ezt nem tudom, nem mondanám. Hemingway mondta egyszer, hogy a kritika azoknak a tetveknek a tömege, akik föl-alá járkálnak az irodalmon. Persze, meg kell hogy mondjam, vannak azért olyan kritikusok, akik előrelendítik az embert, és nem azt mondják, hogy miért nem így vagy úgy csináltam. Amikor ugyanazt szereti a kritikus is és az író is, az nagyon inspiráló. Olyan, mint a barát, aki megértette a szándékodat. Aki idegenként közeledik az emberhez, az az is marad.

– *Az első kiérkezésed alkalmával Nyugat-Európában zsidóellenes hangulattal kellett szembenézned?*

– A német megszállás jött nemsokára, de a franciák nem voltak zsidóellenesek. Nem jelentkeztem be, s a prefektúrán, ahol a papírjaimat meg kellett újítani, szemet hunytak a dolog fölött. Nem kérdeztek semmit. Később hamis papírjaim lettek. Benne voltam az ellenállásban, de csak úgy oldalt. Főként röplabdázni szerettem és a nők után futkosni. Igen jól röplabdáztam, jó lecsapásokkal

milyen volt az élet? Ilyen latiner embereknel egybeolvad zsidó, nem zsidó: hírlapírók, árvaszéki ülnökök... Habár az én barátaim nem zsidó emberek voltak.

– *Édesanyádról is mondjal valamit!*

– Apámmal együtt Arany János nyelvét beszélték. Az anyám újfalu volt, az ottani kocsmárosnak és egyben földművesnek a lánya, parasztok között nőtt föl. Apám nagyszalontai volt. Gyönyörűen beszéltek mindketten. Úgy ömlött belőlük a szó, mint Arany Jánosból. Nagy szerencsém volt ebben zsidó létemre. Kevesen voltak, akik jiddisül beszéltek, az külön kaszt volt Biharban. Mi csak a nagy ünnepeken jártunk el templomba. Éppen ma jutott eszembe, hogy a körülhatárolt zsidó világ az nagyon zsidó világ volt. Én elmentem karácsonykor a keresztény gyerekek ünnepségére a szomszéd- ba, vitéz Kádárkhoz, mivel Kádár Laci volt a legjobb barátom, akivel békát boncoltunk és pofozkodtunk. A húga volt a nagy szerelmem, Kádár Kati, aki szemüveges volt ugyan, de számomra a világ legszebb nője. Ő meg röhögött rajtam, nyolc- kilenc évesek lehettünk...

– *Hogyan jött az írás kényszere?*

– Mindenkinek vannak szárnypróbálgatásai, de aztán jön az igazi nagy repülés.

– *Ugorjunk kicsit vissza az első repüléshez!*

Tardos Tibor és Anne Tardos, a lánya

Mennyire tartod magad tudatos írónak?

– Én ma is csak szárnypróbálgató vagyok. Nem mondom, hogy kicsik a szárnyaim, de csak próbálgatásra alkalmasak, nem siklórepülésre. Nem azt mondanám, hogy a kényszer jött, hanem azt, hogy mikor repültem igazán. Az újságírással együtt jár ez. Az, hogy olyan ír az ember, amit más nem tud. Színmű, szociográfia, vagy valami más hasonló dolog, kis novellák, vagy amik úgy jönnek ki belőled ösztönöségi rohamaid közben. Ilyen repülést már nagyon régóta csinállok. A repülőgép az írógépem. Hatéves korom óta írógépen írok, mert nem tudják elolvasni az elmebajos írássom. Leteszi maga elé az ember az írógépet, mögé ül, és akkor kinyílik a repülőter! És pár

Gölch Csaba és
Tardos Tibor
Párizsban, 1994

Gölch, Forrai, Tardos egy
könyvbemutatón Párizsban

és ügyes passzokkal. Az első feleségem, egy osztrák nő húzott be a mozgalomba. Röpiratok, rajzok, fegyverszállítás, pénz- és élelmiszerjegy-szállítás, okirat-hamisítás, majd a végén professzionális forradalmár lettem havi fizetésért – na nem sokért –, majdnem kezdtem hinni az egészben.

– *Éppen azt akartam kérdezni, hogy aki, mint te, fejen áll, egy ilyen emberből hogyan lesz profi forradalmár?*

– Miért ne! Fejen állva csináltam, nem álltam én még attól talpra, ugyanolyan furcsa pasi maradtam, mint azelőtt, és nem egy komoly bácsi, aki azt mondja, hogy haza, meg igazság! Ezt csak úgy gondoltam...

– *Egy jóval korábbi, Forrai Eszter költő barátnémnak adott interjúbán arra a kérdésre, hogy jártál-e már Izraelben, azt felelted: még nem, de vágyasz oda, és ha eljutnál, akkor erről az élményedről versben nyilatkoznál meg. Megszülettek-e ezek a versek?*

– Ugyan, kérlek szépen! Elmentem először turistaútra, akkor nagyon tetszett. A nő, akivel voltam, bérelt egy autót, és végigkocsikáztunk Izraelben. Érdekes volt a sivatag, meg a Vörös-tenger. Hanem aztán másodszer is elmentem, mert Yves Montand talált nekem egy előkelő ingyenzállást Jeruzsálemben. Megpróbáltam riportokat készíteni, és kispolgárok közé kerültem, ami zavart engem, ráadásul borzasztó meleg volt. Gondolhatod, hogy nem verseket írtam!

– *Milyen volt visszatérni az ötvenes évek magyar forradalmi időszakába?*

– Neked bevallom, hogy én már 1945-ben is voltam otthon. Az első hazainduló csoporttal visszamentem, pár hónapig maradtam is. A feleségem és a kislányom itt voltak Párizsban, és különben sem tudtam volna semmit csinálni. Így aztán visszajöttem Párizsba a családomhoz. Másodszer 1947-ben mentem haza. Horváth Marci üzent, mert megjelentek a novelláim, amit franciából fordítottak le. Belemélyedtem az újságírásba, nem akartak a Szabad Néptől

elengedni. Nekem nem kellett azt mondanom, hogy ajaj, Tito! Megírhattam, hogyan füstölnek a vonatok, és ki áll a füst mögött. Képzeld el, negyven bányában voltam, soha senki nem mert oda lemenni. Megismertem azt, amit meg akartam ismerni.

– *Milyen konzekvenciákkal járt ez a tudás?*

– Akkor is fejen álltam, akkor is ilyen fejen álló realista voltam. Sok mindenre ráébredtem, sok mindent megtanultam, és sok mindent lenézéssel kezeltem. Például a proletariátus kultúráját, ami nulla volt és kiábrándító. Ugyanakkor tetszett, hogy karakán emberek is voltak a párttitkárok között. Emlékszem, egyszer valahol Észak-Magyarországon jártam, szintén bányaügyben. Szabad Nép-es gyerekként egy pisztoly volt a zsebemben, a párttitkárnál aludtam. Kérdezte, mi van a zsebemben? Mikor megmutattam a revolvert, azt mondta: ne gondoljam, hogy beengedi a házba! Valahova eldugta. Amikor jöttem el, visszaadta. Megtanultam tőle valamit. Az egyik szálloda hideg szobájában öngyilkos akartam lenni azzal a pisztollyal. Igen, ez pontosan így volt. Tanultam még mást is. Munkás lettem Inotán. A Rajk-per után volt, mikor engem

LEXIKON: Tardos Tibor (1918–2004) fiatalkorában gyógyszerészségdiplómát szerzett Budapesten, majd Franciaországban folytatta tanulmányait. 1938-ban Párizsba menekült, részt vett a francia ellenállásban, majd számos lap munkatársa volt. 1947-ben hazatért Magyarországra, szintén újságíró lett. 1956-ban a Petőfi Kör munkáját erősítette, amiért 1957-ben másfél év börtönt kapott. 1963-ban visszatért Párizsba, menedékjogot kapott. 1989-ig csak franciául publikált. Főbb művei: *A tengervíz sós, Emlékezés az íróperre, Kacagj a vaskerek alatti!, A lány az Eiffel-torony fölött.*

kinyomtattak a Szabad Nép szerkesztőségéből. Akkor azt mondtam, elmegyek munkásnak. Keveset kerestem nagyon, és tizenkét órát kellett dolgozni. A szálláson harmincan laktunk egy szobában. Ötör keltünk, nem lehetett

ennivalót kapni. Egyszer, amikor hétfévégén hazamentem, az állomáson egy papíron ácscezurával készített feliratot pillantottam meg az egyik plakáton: „Látod, Rajk László, megbűnhődöttél, nyakadra szorult, amit magad fontál, a vörös kötél!” Akkor belenéztem a mélységbe. Először úgy éreztem, hogy aki ezt írta, az ellenség. Aztán lassan fölszívódott bennem: nem is biztos, hogy ő az ellenség, lehet, hogy ő látta igazán jól a dolgokat, ahogy azok valójában vannak! Amikor az '56-os forradalom zajlott, megisméltődött ez az érzés bennem. Akkor már tudtam: valamiképpen szörnyű módon igazuk volt...

– *Megismerhetted az akkori magyar börtönök vendégszeretétét is. Vándor György író azt mesélte erről, hogy gyakran csatakosan ébred. Te szoktál ezekről az élményeidről álmodni?*

– Van, hogy üvöltve ébredek, de nem csak a börtön, az még a legkevesebb. Az összes marhaság, amit elkövettem az életemben, izzadva ébreszt.

– *Kísért a múlt?*

– Igen, kísért a múlt, és ütöm a falat ilyenkor.

– *Az Utazás a szivárványban című könyvedről azt mondtad, hogy az a kedvenced. Hogyan válik egy saját megírt könyv kedvencé?*

– Máig így érzem, olyan volt, mint a Korán, vagy mint a Biblia. Abban benne van minden, a többit el lehet felejtetni. Szó sincs benne semmi konkrét dologról. Egy képzelt földrajzi utazás különböző elképzelt országokba. Minden, ami van, volt, lesz, letárgyalom benne. Azóta nyugodt vagyok. Miután ezt megírtam, akár ki is ugorhatnék az ablakon.

– *Vannak-e vállalt elődeid, példaképeid? Többször említetted Kafkát és Faulkner-t.*

– Én nem tudok olyan precízen írni, mint Kafka. Ő részletesen, bőbeszédűen, zseniálisan csinálta a vicceit. Egyiket sem tudnám utánozni, de nem is akarom.

– *Sokszor írsz, meditálsz a nőkről. Az A lány az Eiffel-torony fölött című könyvedben is. Honnan van benned a megkapó empátia?*

– Korábban nem írtam ilyet, ez volt az első. Akikről írtam, átéltem velük mindent. Ahogy Németh László is átélte mindazt, amit megírt az Égető Eszterben. Szeretem ezt a hősiemet... Köszönöm, hogy Németh Lászlót említettet, ezt nagyon köszönöm.

– *Én meg azt köszönöm, hogy mindezt végigtárgyalhattuk veled!* ♦♦

VIRTUÁLIS OSZTÁLYKIRÁNDULÁSOK

Mozaik Múzeumtúra határon túl és innen

Haaz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely

Ebben az évben az online Mozaik Múzeumtúra fókuszában a határon túli magyar kulturális, történelmi és művészeti értékek szerepelnek, mégpedig a helyi múzeumok segítségével. Az Örökség Kulturpolitikai Intézet szervezésében megvalósuló virtuális túra külhonban és idehaza az általános és a középiskolásoknak kínál rendhagyó iskolai edukációs lehetőséget. *Makranczi Zsolt* igazgató, a múzeumtúra vezetője így foglalta össze elképzeléseiket.

„Kezdetektől nagyon fontos feladatunknak és célunknak tartottuk a határon túli magyar gyűjteményi anyaggal rendelkező múzeumok és kiállítások bemutatását, a velük való együttműködést, valamint a határon túli területeken élő diákok bevonását a programba. Az elmúlt években ez már számos területen megvalósult. A Kárpát-medence magyar múzeumait bemutató kiadványunkban kilencven határon túli múzeum is szerepel, a különböző múzeumi rendezvényeinken rendszeres bemutatkozási lehetőséget adtunk felvidéki, erdélyi, vajdasági múzeumoknak, és egy felvidéki magyar

általános iskolában is jártunk, ahol a magyar múzeumokat mutattuk be az ottani diákoknak. A Mozaik Múzeumtúra 2020–21-es évadához érve elérkeztünk látunk az időt arra, hogy szintet lépjünk, és kapcsolódva a nemzeti összetartozás emlékévéhez még szorosabbra fűzzük velük a kapcsolatot, még több együttműködést, közös programot valósítsunk meg. Eddig harminckét határon túli múzeum csatlakozott a Mozaik Múzeumtúrához, amelyeknek a bemutatkozó anyaga megtalálható a weboldalunkon. Számos közös rendezvényt tervezünk a jövőben is, ezeknek az első állomása a DEMÓ (Digitális Edukációs Múzeumi Órák) 4. napja volt május elején, amelyet az újonnan csatlakozó határon túli múzeumok köre szervezünk, az ő virtuális tartalmaikat mutattuk be rajta.”

Az eseményeken a diákok a digitális térben kalandozhatnak előre megadott feladatok, virtuális séták, online kvízek, edukációs videók használatával. A feladatok az irodalom, a történelem és a művészet témaköréből kerülnek ki. A határon túli múzeumok saját gyűjtőkörükből osztanak meg feladatot a gyerekekkel, míg az anyaországi múzeumok az elcsatolt területek kultúráját, hagyományápolását, közös történelmünket dolgozzák fel.

A Felelős Szülők Iskolájának vezetője saját munkájuk tapasztalatairól elmondta: „Egy-egy maréknyi, magyar nyelven beszélő és gondolkodó közösség is tudja ápolni a kultúránkat határon túl is. Izgalmas és érdekes Szlovéniában, a Muravidéken, Lendván élő és dolgozó művészettörténészekkel beszélgetni és az ő szemszögükből megismerni például a Hősök terén álló millenniumi emlékművet, melyet városuk szülöttje Zala György alkotott javarészt.

Ady Endre Emlékmúzeum, Nagyvárad

Szlovák Nemzeti Múzeum, Pozsony

Legalább annyira elgondolkodtató a Kismartonban található Esterházy-kastély hagyatékával, kulturális üzenetével megismerkedni. Erdélyből is igen sok feladat kínálkozik majd a *Virtuális Mozaik Múzeumtúra határon túl és innen* című programban a részt vevő diákoknak: Márai Sándor, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, hogy csak néhány nevet említsünk, akik a határon túli területekhez kapcsolódnak. Térbeli, időbeli virtuális utazás lesz ez mindannyiunk számára, egy-egy videóban megszólaló, helyi dialektussal beszélő múzeumpedagógus vagy épp egy-egy kultikus tárgy segít majd a múzeumtúrában. A hangszerek, a népművészet, a történelem és az irodalom is megjelenik szinte minden feladatban.”

Budapestről például a Petőfi Irodalmi Múzeum Ady és Kosztolányi életével, a Néprajzi Múzeum pedig motívumtörténelemmel készült a május eleji digitális múzeumpedagógiai élménynapra. A Magyar Nemzeti Múzeum kincskereső játékra hívta a diákokat Mátyás király híres könyvtárába, egy középkori udvarba, de még a bizánci korona nyomába is eredhetnek közösen.

Elérhetőségek: mozaikmuzeumtura.hu;
virtualismozaikmuzeumtura.hu;
info@mozaikmuzeumtura.hu.

Közösségi médiafelületeken:
Facebook – Instagram – YouTube.

A szervezők jó böngészést kívánnak!

◆◆ (Weltler Ildikó)

Fraknó Vára múzeum, részlet

ONLINE LICIT

Ádám Zoltántól Victor Vasarelyig

II. Godot Kortárs Aukció és Kiállítás

Különleges és nagyszabású kiállítással jelentkezett ez év április 21-e és május 5-e között a Godot galéria, teljes nevén a *Godot Kortárs Művészeti Intézet*. A fővárosi, Bartók Béla úti termeiben „élőben” is látogatható tárlat műtárgyaira – a járványügyi szabályoknak megfelelően egyszerre hatan tartózkodhattak a galériában, maszkban – online árverést hirdettek. És a képek a hozzájuk tartozó katalógussal együtt digitális

formában is elérhetők, megismerhetők voltak. Az online aukció licitálási feltételeiről folyamatosan tájékoztatták a nagyközönséget.

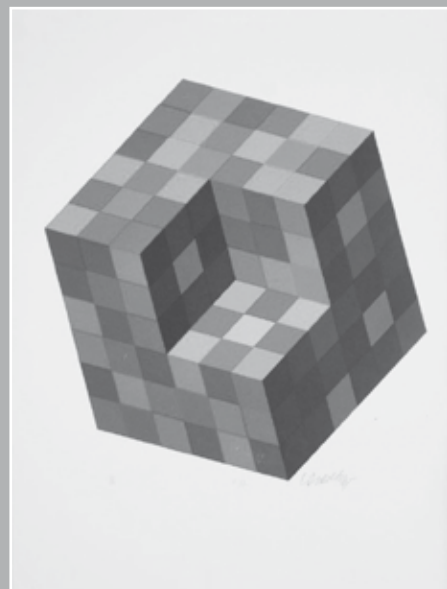
A kiállító művészek alábbi névsora önmagáért beszél, ezért most fordítsuk figyelmünket a licitálható műalkotásokra, a rangos mesterek képeire. Mostani számunk hátsó borítóján színesben is láthatnak közülük néhányat. ♡

Gallai Judit: Szfinx

Gáspár
Annamária:
Utópia I.

Gyórfy László:
Rómeó
gyötrelme

Victor
Vasarely:
Variációk

Somogyi György:
Kőműves Kelemen

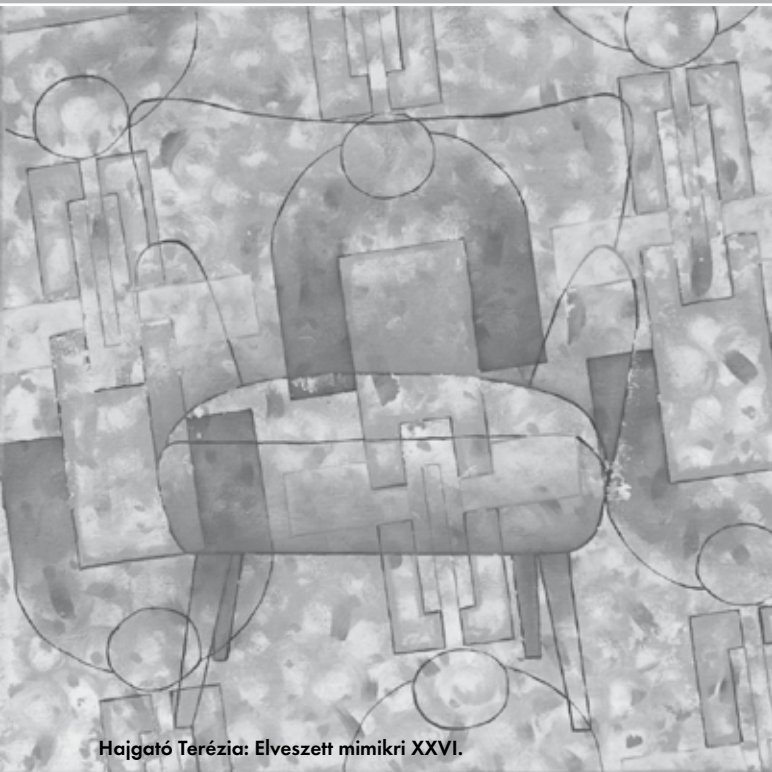
Kondor Béla: Fotogram
a Csend sorozatból

feLugossy László:
Antibróker
pszichopásztorlányok

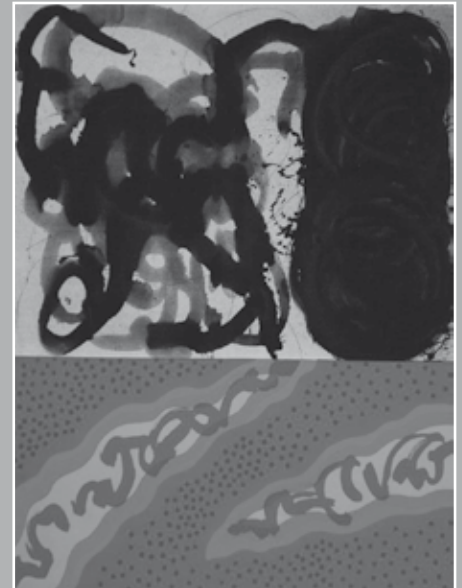

El Kazovszkij: 3 grácia, 3 párka, hegyi balett

Keserü Ilona: Szimultán 5.

Hajgató Terézia: Elveszett mimikri XXVI.

A KIÁLLÍTÓ MŰVÉSZEK

A. Nagy Gábor, Ádám Zoltán, Bács Emese, Bada Dada Tibor, Bak Imre, Baksai József, Banksy, Barabás Márton, Baranyay András, Bene Géza, Bogdándy Szultán, Breznay András, Bukta Imre, Csató József, Cseke Szilárd, drMáriás, efZámbó István, El Kazovszkij, Erdély Miklós, Fajó János, feLugossy László, Földi Péter, Frank Magda, Fuchs Tamás, Für Emil, Gaál József, Gallai Judit, Gáspár Annamária, Gerber Pál, Gulyás Andrea, Györffy László, Haász István, Hajgató Terézia, Halmi-Horváth István, Harasztý István, Hecker Péter, Hermann Zsófi, Homonai Pál, Hortobágyi Endre, iski Kocsis Tibor, Izsák Sipos Szilárd, Jándi Dávid, Joseph Kádár, Kaci Simon, Kárpáti Tamás, Kaszás Konrád, Keserü Ilona, Király András, Király Gábor, Klimó Károly, Kohán György,

Kondor Béla, Koppány Attila, Korga György, Kósa János, Kósa Sipos László, Kovács Péter, Kovásznai György, Krizbai Alex, Kusovszky Bea, Lossonczy Tamás, Marosán Gyula, Matzon Ákos, Moizer Zsuzsa, Müller Árpád, Nagy Boglárka, Nagy Kriszta x-T, Nemes Anna, Ódor István Bence, Pauer Gyula, Rácmolnár Sándor, Radák Eszter, Részegh Botond, Scholz Erik, Seres László, Somogyi György, Süveges Rita, Swierkiewicz Róbert, Szabó Tamás, Szász Endre, Szikora Tamás, Szikszai Károly, Szuresik József, Szűcs Attila, Szűts Miklós, Takáts Márton, Tóth Menyhért, Uglár Csaba, Ujházi Péter, Váli Dezső, Várady Róbert, Várhelyi Tímea, Verebics Ágnes, Verebics Kati, Vetlényi Zsolt, Victor Vasarely, Weiler Péter.

Breznay András: Barki Gergely
és Rockenbauer Zoltán portréja

Uram, ki műhelyedben egykor formáltad a fazekasremeket, első a mívésségben, ki a sárnak hajlandóságát ismered, és tiltod a lélek nélküli munkát, kényszerűségből hozzád fordulok, ne legyen a szép mindig éktelelné, a mível mindig semmirevalóvá, mikkel muszáj élnünk, ha nem leszünk, csizmadiák, pécek, gombkötők, fazekasok, építőmesterek, fonók, szövők, kötélverők, kovácsok, asztalosok is mint a régiek, mert az elhibbant dolgok közt magunk is elhibbanunk, s akkor mi végre voltunk?!

Mi végre, hogy a zsadányi szabó, ki felnevelt, dologra így tanított: Valaki az, ki a fekete posztót fehér cérnával is remekbe ölti! Dulakodván a mázsás vasalókkal, tanultabb volt a maga életéhez hat osztályával, mint akik vélekedtek felőle, s próbálgatták gerincét. Éltünk mi úgy, hogy még a végrehajtó is elsírta magát a semmi láttán, és életünk mégsem volt díztelen, mert nem hittük, hogy vége a világnak, amíg posztó és cérna van, de hittük, hogy a vőlegényruhákért hét faluból is ideszereznek, a bőrbukszákát megnyitják örömmel, és ha így van, nem ünnep-é az élet? Nem ülünk-é a szomszéd kerékgyártó fűrészporsos, dübörgő műhelyében gyaluforgács-nyaklánccal a nyakunkban, miközben négy darabból a kerék kisikeredvén ledübben a földre, gurítható egészben a kovácshoz, ahol ráfvással, tűzzel házasítva, vízzel vadítva rászorul...?! Mí fogható efféle örömhöz, mi iskola efféle iskolákhoz, ahol szamarak padja sincsen...?! Leszünk-é épek hetvenévesen, s azon is túl, a kenyérnek s a bornak örömeiben leszünk nagyhatalmak kezünk után, ha mindent elfelejtünk, s még a beszéd is hitvány a szánkban?!

Most, amíg él az örvényesi molnár, és a keréken zúgó víz a malmot beszélgeti, míg vágott malomkövek között a búzamazg, és a bürök meg keserülapi rengeteggé el nem vadul, a zsákok tetején egyre lisztesebb kalapban mesélik, hogy a Kukkmánó, ki éjjel bekóricálja az ilyen helyet, ekkor csak, de mennyi bajt csinál...!

És a malomkerék járása addig-addig, versbeszédre tereli óhatatlan Csögör Lidi észbontó dolgait, ki macskaként s még inkább denevérként olyanokat sugdos a ló fülébe, hogy az félreviszi a fogatot...! Ember legyen a talpán, akit ez már nem riaszt el, hogy éjszaka befogjon, s törött tengellyel várja ki a reggelt, egyáltalán, a Csögör Lidi-félék és Kukkmánó dolgába beleártsa magát, amikor amúgy is sok a baj...! Így örölik a bűzát és a gondot egy helyen a malomtető alatt, s ha sorja van, még a kenyérsütések jó illata is idetér be, mert a mindenkori molnárok asszonyának tudománya van a kenyérsütéshez, magas kenyérral kínálva a vendég, bor világít a pohárban, ha nyomják könyökkel az öreg malomkő asztalt.

És ne feledjük a makói péket, ki a kemencehőben forgolódik, amikor más álom-kártyát kivéve még visszáján nézi a világot! Boldogok mégis a bőrpapucok, a lisztesek, a versre csattogók, s bennük a pék, aki elhíresedve, a szénvonóval és sütőlapáttal e világi szentek közt is legelső lehetne, de szítál, dagaszt, kovászol, szentek között nem ér rá szobrot állni, különben is a szentség a kenyér itt, a jóízű, a parasztfórmán kerek, és odabent ha szép pirosra pirkad, mint a besnyői csodatévő szűzhöz tülekszik majd a nép!

És mit szólna a nyírlugosi ács, kinek tanult mestersége a fából nemesen róni a boltozatokat, amik megállnak, s magukért beszélnek, s nem hajlandó erről papírt szerezni, mert a világ ha bízik a papírban, hát ő bízik a maga két kezében, azt szólná, ha öneki rogya be szégyenszemre a félrakott tető, hogy aki kontár ahhoz, amit művel, hajtsa el, de úgy az ácsszekercét, hogy az isten se lelje meg utána...! Nyakasnak mondják, márpedig az ember nem azután lesz híres, hogy miféle nyakon visel gondolkodó fejet, marad utána mestermívú munka, ez már elég neki, hogy jól aludjon. Hivatkozzunk inkább a régiekre! Ellesvén a mesterség száz fogását, faszindelyes tornyot építettek, zenetek alattuk párban a harangok, s bírta a tető meg a lábazat, és az egymáshoz bújó házakon mesterkedő parasztlak jó kezétől Sion-erősen állt meg a tető!

Ahogy Makó meg Vásárhely között megél még a pusztai faragó, remekli a csapolt bútorokat, s mértékkel, ámde megrója a fát. És őrizvén a tiszta formát dolgai nem kelletik magukat, de a jó szemű ember megtalálja bennük a mívésséget és a fának ép lelkit is, mert lelke van és a fának, az értő kézben megmutatkozik! Ettől asztal az asztal, szék a szék, s a falitéka nyűtten is remek, és a rovás nem vész össze a fával, úgy nő belőle, mintha eleve rovott fákat nevelne az idő. De mintha a bolondok vásárában lennének vevők meg eladók, adjuk-vesszük, mi kelletti magát!

Hivalkodnak az anilin-virágok a gyolcon is, a kalocsaiból a többi kiveszett, nemesebbet szorít ki a silányabb, ne áltassuk magunkat, feleim! Vászonról is lekiabál a himzés, formára, színre hibbantat mutat, a subrikoltat mímeli a csipke, az egybeöltés tudománya múlt, az öltözet pompás épületét már díszével nem tagolja! De hímezik, slingolják még fehérrel gyolcsuk havát a himzőasszonyok, a besenyőtelki, a boldogi, s a vállkendők meg kézbevaló kendők szellőre áttört szép mintái épen, függönyökön, varrógép-takarítókon szolgálnak új szokást. Még elbolondult hevesi virágok várják ilyen feltámadásukat a vőlegénykötények feketéjén s idézgetik Kasza bácsi meséit, hogy Boszniában, a nagy háborúban, uramfia, akkora volt a tök, hogy a lovakat hozzákötve össze tavaszig rágiák bele a lyukat...! és tántorgott haza Amerikából szűzmáriás álom miatt az árva, ismerős gondolhoz, ismerős örömhöz! Tán a zalai pompásan fehér, a nógrádi díszesebb, subrikás, a baranyai cifraledőkök mustrája a kirakatba kerülve elakasztja egyszer lélegzetünket, s tántorog vissza izlésünk az épebb, valahavolt állapotához, mert a tehetség megújulni képes, újítani, de hogy leszünk nemesség, ha nem nővünk, csupán kapaszkodunk!

[...]

Uram, ki műhelyedben egykor formáltad a fazekasremeket, első a mívésségben, ki a sárnak hajlandóságát ismered, kényszerűségből fordulok hozzád, ki tiltod a lélek nélküli munkát, és a tehetségtelent megveded.

ALFÖLDY JENŐ

VANNAK VERSEK...

Kiss Anna teremtett világa

Kiss Anna dedikál

„Vannak könyvek, amiknek /
közük van a Teremtéshez.”
Kiss Anna: *Ahogy az élet árad*

Kiss Annának van egy impozáns, kétkötetes, másfél ezer oldalas életmű-válogatása *Gyolcs I-II.* címmel, a Kortárs Kiadó adta ki 2013-ban. Ezt néztem át újból ez alkalomra. Megint az a különös érzés kerített hatalmába, hogy a költő nemcsak *időn kívüli* világot teremtett, mint ahogy számos kiváló elemzője megállapította, hanem mindenestül magába engedte, lelkivé és személyessé tette az emberiség és a nagy világegész létidejét. A kozmoszt ragadta meg, a végtelen mindenséget a végtelenségig újrászótt, de bontatlan pénelopéi tapéta kozmikus távlatú képsorai-
ban éppúgy, mint a legapróbb részletekben. Megjeleníti a mélységesen ismert, örök embert, akit sárból gyúrt maga az Isten – talán Zeusz parancsára Héphaisztosz, talán Prométheusz vagy más képében. A költő emberképe a mindennapokból éppoly ismerős, mint a megidézett nagyságos fejedelem, II. Rákóczi Ferenc, Balassi és egy-két, személyesen is ismert, fejedelemsüveges költő arca. És bármely embertípus, akivel találkozhatott, a bábaasszonytól az ostyasütő néniig, a kisiparosok egykorvolt műhelyében, népmesék hőseiben, füvesasszonyok, kékfestők, lópatkolók és mézeskalács-készítők kiszólásaiban. Valamit mindnyájan tudnak, amit mi nem tudunk, míg meg nem ismertük őket ezekből a versekből. Megtudtuk például a *Fohászból*, hogy a ruhakészítők a sötét posztót is olyan avatottan varrják össze, hogy ha fehér cémnát használnak, akkor sem rí ki a tű nyoma. Itt kezdődik a mesterségbeli tudás. A *Kozmikus falvédő* harminc vagy hatvan éve gyarapodó ábráin pedig kibontakozik a mitológia, mely talán magánmitológiának indult, de mintha előre meg lett volna tervezve, mint Juhász Ferenc

vagy Weöres Sándor monumentális költészete. A magyar és az egyetemes mitológiátár a maga világát megteremtő Kiss Anna művével is jócskán gazdagodott. Varázseszközeivel is: tartalmaz magyar és francia kártyát, szibériai almát, kozmikus falvédőt, világgá habart kalevalai kacsatojást, németalföldi klumpát – egyszerűen mindent, ami a Világ fogalmát kimeríti.

Igazuk van mindazoknak, akik szerint főként a múltból és a távoli ősök életformáját ma is sok helyütt megőrző elemekből áll össze ez a világ. Kisvárosi, falusi, középkori, nomád, vas-, kő-, bronzkori motívumaival nemcsak hazai, hanem mongóliai, szibériai, kanadai eszkimó (ahogy jeleiből a földgömbön követni tudtam) izlandi, norvég, fekete-afrikai ismérvekből. De a gyermekéhez hasonló kicsinyítő szándékával sem játépolc- vagy skanzenszerű kirakat ez, hanem az önismeret meg-megránduló merítőhálójának megannyi „kapása” a halászó emberek nyelvén mondva. A lélek pedig – mint ebben a szerencsés esetben – a világ tükré.

Miért izgalmas, miért közérdekű mindez, amikor az *én* és a *világ* a költészetben, az igaziban mindig teljes kölcsönösséget alkot, olyat, amely innen és túlról szemlélve „ugyanaz”?

Mert az egyén nem ugyanaz, mint a „világ”, csak legbelül, a magban. Úgy alkotnak egységet, ahogy a föld vonzóereje behúzza világunkat Gaia asszony fonalaival. Mert Kiss Anna felől nézve a verslátomás legtöbbször más, mint ahogy a kívül levő világ látja őt és műveit.

Mondtuk néhányan az elmúlt évtizedekben, hogy nehezen érthető az ő költészete, meg kell küzdenünk érte. Kulcsot mégis találunk hozzá a szándékait kibeszélő, ciklusokat elválasztó és összekötő műveiben. Nála jóhiszeműbb költő látszólagos zártsága ellenére sincsen. Olvasóit nem vezet felre, legföljebb jogot formál arra, hogy neki is legyenek titkai. És ha jól figyelünk, leesik a tantusz, hogy világa nem is zárt világ, és nem igaz, hogy kívül van a mai világon, amelyen villás antennával, szerkezetükkel bib-bip-bip hangot adva űrhajósok indulnak egy csakugyan „másik világ” fölfedezésére. S egyes évfordulókon „titkos emberek” cenzúrázzák a „háromszínű rózsát”. Az ő világa nem annyira *más* világ, mint az űrbeli csillagforgó.

Ő nem fog úgy járni, mint Ádám az űrjelenetben, amikor a Föld vonzaskörét eléri, s attól félhetjük, hogy elnyeli a nihil – szerencsére idejében visszatér az anyaföldre.

Van egy válogatott verskötete 1999-ből, a *Másik idő*. A legjellemzőbbnek tartott verseit gyűjtötte egybe, mint valami emlékezetes meghívókat és arcképes névjegyeket. Eszerint ő más időben létezik, mint mi, olvasók? Annyiban igen, hogy mindenkinek megvan a maga bergsoni belső ideje. Amikor öröm ér vagy bánat, a pillanat tovább lüktet, mélyebben lélegzik benned, mint amikor nem történik semmi. Kiss Anna versében az is eldől, hogy huszonegyezer vagy csak fél éve tapasztalta meg azt, ami éppen formát ölt emlékezetében és képzeletében s a papíron.

Szokott, de nem szokványos dolgok esnek meg a verseiben. Magánbeszédet folytató figurája, a körtepálinkát kortyolgotó, magányos asszony előtt ott áll a tükör. A tükör által homályosan megpillantja a mások gondolatait, álmait, pletykába illő gyarlóságait. A költő megbocsátó humorral, szeretettel beszélteti teremtményét. Tudja, hogy, mint József Attila, ő sem tud mást, mint szeretni, görnyedve terhei alatt. Persze nemcsak esendő figurái vannak életrészleteknek számtalan szereplője között.

Van, amikor versbeli hősnője tündérkedik, virágokkal beszélget, nélkülözött kedvesét gyógyítgatja, ráolvas a megtörtént időre, jőkor állítja meg a pillanatot, ahogy Faustus doktor szeretné, más-kor tudomásul veszi, hogy elillant.

Van úgy, hogy önmagát szólítja, szólaltatja meg egy az egyben. A színelőadásnak is van narrátora, a háttérben rendezője, aki egy percre előlép, és bevon teremtett világának legbensőbb titkaiba. Van úgy is, hogy kihagyott szavak csöndjébe burkolódik, mintha kővé változna. Az őskor óta létező színjáték, mimesmesterség – az alakoskodó varázslástól az ógörög közhízon, a középkori misztériumjátékon, a vásári képmutogató regölesen és a Globe Theatre-on át a *Nyolcvan huszár* filmremekéig s az iskolai színjátszó szakkörökig – rendkívül fontos „szerepet játszik” Kiss Anna teremtett világában. Az élet hétköznapi csodáiból is bőven merít, pletykákból, az egy légtérben élő családtagok, udvarlók, szurkolók és ellenszurkolók, bajkeverők, ártatlan naivok és naivák szókincséből,

*A költőasszony
legszívesebben a középkori
állapotokat idéző kisvárosok,
a régi idők faluinak
gazdálkodó és kisiparos
népét vetíti vásznára.*

CZIGÁNY GYÖRGY

Mándy Iván tájain bolyongva

csecsemőgyűgőgéssel kezdődő gondolat-
lomtárából és a világkultúra nagy műveiből.
Ámul az ember, micsoda műveltség elemei
hömpölyögnek a versfolyamban, amelynek
megkomponáltabb egységet még alig lát-
tam, mint ez a „*gyolcs*” a lét sebeire.

A költőasszony legszívesebben a közép-
kori állapotokat idéző kisvárosok, a régi
idők faluinak gazdálkodó és kisparos
népét vetíti vásznára. De vándoréveiben
rájött, hogy a világon mindenütt érdekes
élet zajlik, ahol mindenki eredeti és „má-
solhatatlan” (Dobozi Eszter szava). Szinte
körbejárta a világot (képzeletben biztosan),
hogy találkozzon a magyarság ősi és távoli
rokonaival, a civilizáció régi fokán megál-
lapodott népekkel, álmaikkal, isteneikkel.

Hogy tudja szeretni őket! Tudja Pál apos-
tol igéjét: „Ha embereknek és angyaloknak
nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen
bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc
vagy pengő cimbalom.” Ám a költő nem
szenteskedik – verseiben jókora sikam-
lósságok, kajánkodások is elhangzanak a
megidézett lelkek szájából, mert nélkü-
lük sincs teljesség, nemcsak a bölcsék és jók
nélkül, őket pedig épp a komiszok nehezen
elviselhető közegében tudjuk becsülni.

Kiss Annának is vannak bemutatkozó
versei, mint más mestereknek. Ilyenek pél-
dával: „írtam néhány / könyvet és közben /
elmúltam félszáz éves, / másfélszáz, más-
félezer, még több, *én sem / önmagammal /
kezdődöm, ábrándból és / emlékezetből
vagyok*” (*Fényképnagyítások*). Ha nem is
„megmagyaráz”, de megvilágít valamit
akkor is, ha ez a dőlt betűs szövegrész is
metafora. Eszembe jut róla Oidipusz kérése
a Szfinxhez: „Meg akarom ismerni eredete-
met!” Az eredet a költészet mindenkori
gondja, akár logikai párja, az elmúlás meg
a mi lesz azután.

A tárgyak, tájak, embertípusok, foglal-
kozások, szerelmes és egyéb viszonyok,
ismerős, megfordított ősi mesemotívumok
(*Sötétlőfia* – vö. *Fehérőfia*) és a művészet
legmagasabb ormain levő remekművek
aranyalmái (García Márquez *Száz év ma-
gánya*, Bulgakov *A mester és Margaritája*,
Sára Sándor *Nyolcvan huszárja*, Leonardo
camera obscurája, a görög sorsdráma, a
magyar és a világfolklor) motiválják azt az
„időtlen időt”, amelyben Kiss Anna honos.
Ez nem időn kívülség, ellenkezőleg, annak
bizonyossága, hogy *az idő egésze* a költői
egyéniség magjában rejtezik s jelenik meg
verseiben. A költő sosem lódít, de ha túloz,
az igazság súlyát növeli.

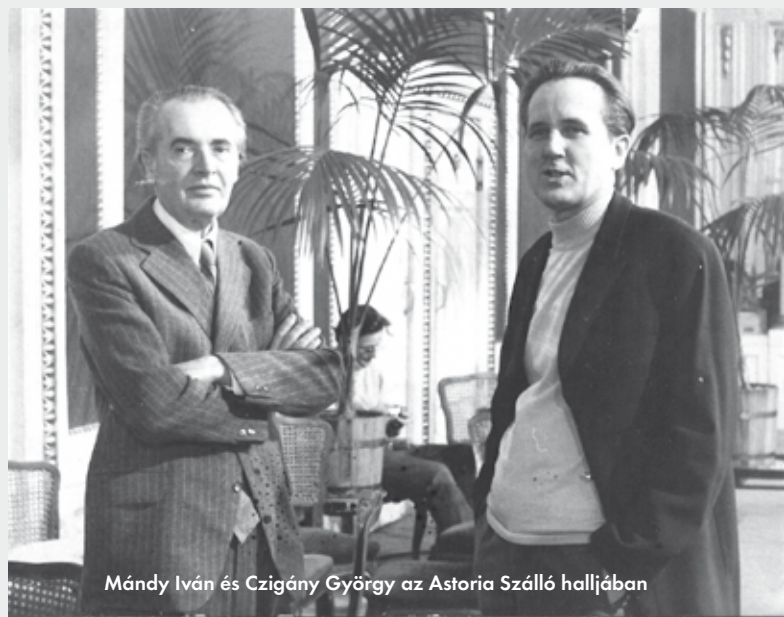
Alighanem akkor ért a zenitre, amikor
Fohász című hosszúverse 1983-ban napvi-
lágot látott. Világlátása azóta egyetemeseb-
bé tágult, de én akkor szereztem bizonyos-
ságot róla, hogy a költészet nagymesterei
közé tartozik. ♦♦

L egfőképpen in-
terjú-táj volt a
Rádió pagodá-
ja, az üvegfalú, furcsa
és zajos előcsarnok.
Sietős ebédek elköl-
tésére való, meg vá-
rótermi tűnődésekre,
amíg az emberre sor
nem kerül a stúdió-
ban, amíg meg nem
érkezik a partner, aki-
vel az anyagot meg
kell beszélni. Átkelve
ezen a zaklatott kávé-
házon – 60-as évek!
– sokszor láttalak ott.
Írtál azokon az ala-
acsony kis pultokon?
Rakosgattad a cetli-

ket... Valami hangjáték-átdolgozás lehetett az
ifjúsági osztálynak. Egy kis iparosmunka. Várni
kellett. Elég sokat kellett várni.

Aztán egyszer csak elkészült a *Mozifüzet*:
régii filmzenék összekötő anyagaként a rádió-
műsorban egy-egy novellarészlettel. Száz sor
a *Diákszerelmből*. Bánki Zsuzsa mondta el.
De meg kellett vágni, mert nem lehetett egy
zenei műsorban ennyi próza. Hatvan mondat
mégiscsak maradt. A novella vége, a csattanója.
Hogy a hatvanmondatos történet mégis érthető
legyen, a novella nagyobb részét te mondat el
hat mondatban. S hozzá a zenék. Egyszer Nino
Rota is. Később, újabb műsorokban Fellini-
filmekről beszéltél. Régi fúvószenekarokról.
Egy verklisről, a némafilmről, egy öreg óbudai
mozigépészről. Vagy mozigongoristáról? Min-
denesetre volt valami operatőredék, valami
furcsa, szomorú zongorazene. Az biztos, együtt
voltunk Óbudán ennél az öregnél. S „rögzítet-
tük” a némafilmek zenéjét.

Zebegénybe már megszokott nyugalommal
jártunk ki. Nyaranta egy-egy „zenei és irodalmi
délután” a hegyoldalban. Szőnyi kertjében.
Erdő. Templomi méltósága volt a fenyőknek.
S a hevenyészett szabadtéri oltárnál (sivár
kis színpad volt, roncs zongorával, egy szál
mikrofonnal s rengeteg napfényel) ott álltál
ingujban (nem, azt hiszem, azért zakóban) és
olvastál az *Egy ember álma* kéziratából. Kato-
nazene, Szerafin néni, Orfeumi lányok, Barlang

Mándy Iván és Czigány György az Astoria Szálló halljában

mozi... Akkor még gondolkoztál a kötet címén.
Egy ember álma – jó cím ez? 1971 augusztu-
sában már a megjelent könyv volt a kezdedben
azon a kis színpadon. Máskor a műteremben
ültünk le, s még befért a filmkamera is. Ott volt
Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza. A táj és a
költői kép... Rilke, Krúdy...

A Hungária Kávéház. A „mélyvíz” étterem,
ahonnan néha felpillantottál. Fönn álltam a
korlátnál, akár egy hajón. Vártam, hogy meg-
szólalj, a *Ki nyer ma?* szignálja. S amikor a
nagy renováláskor átköltöztünk az Astoriába?
Az ablakban ültünk az adás kezdete előtt, a
járdaról Zelk Zoltán integetett, ő lett a játék
díszvendége. Bólogattod a Wagner-áriára.

A Gerbaud-ban, azaz még a Vörösmarty
cukrászdában. A Lukácsban, a Különlegességi
cukrászdában. A hatvanas évek új folyóiratá-
nak, a Látóhatárnak a szerkesztőségében, a
Fészek Művészklub egyik estjén. A filmgyár
folyosóján, ahova Dömölky János hívott, Ott-
likkal a *Hajnali háztetők* legelső megtekintésé-
re. Est a Zichy-kastélyban Óbudán. Találkozás
a Mező Imre úton, az Aulich utcában, egy kis
presszó teraszán a Batthyány-örökmécses előtt.
Rádióstúdióban Katona Klárral. Legutóbb Pa-
saréten, a Bartók Emlékházban. Interjúk tájai.
A Teleki téri legendákról volt szó, az „előadók,
társzerzők” korszakáról.

– Mit hoztál az estünkre? – kérdeztem.

– Egy olyan részletet, ami önállóan megáll,

Mándy és barátai: Garas Dezső, Czigány György, Mándy Iván, Sándor Pál, Ragályi Elemér, Tamássy Zdenkó (1977, Lukács cukrászda)

egy régebbi jellemző darabot. De hát melyik nem jellemző? Gyöngye írásom talán van, de amelyik nem jellemző? Olyan nincsen. Régi, régi: azért nem Jókai kora. Szinte akkor írtam, amikor átéltem. Ottlikékhoz vittem az első és egyetlen példányt, mindig egyetlen példányt gépeltem, rettenetes lila papirosokon, irtózatosszerű gépeléssel. De Ottlikék lelkierőt öntöttek belém: nem baj, Iván, most teljesen reménytelen a dolog, s lehet, hogy egész életemben reménytelen marad, mégis, egyszer ezt még ki fogják adni. Hát megtörtént. Abban a korszakomban abból éltem, hogy mások rossz hangjátékaiból írtam másfajta módon rossz hangjátékokat; vagy vidékre, legjobb esetben Pestre mentem könyveket ismertetni. Hogy milyen könyveket, azt ne firtassuk. Rémes volt, fizikailag lázam lett tőle.

Hallgattuk a novellát, Bartók házában. Megjelentek a novellák, csak húsz évet kellett várni erre. Talán épp '70-ben lehetett, hogy negyedórát kértem tőled a beszélgetésre, s mivel nem akartunk megzavarni a munkádban, azt mondtuk ravaszul: hozd magaddal épp azt, amin dolgozol!

- Hoztam néhány olvashatatlan cetlit.
- Ezek valóban noteszlapok...
- A maguk teljes maszatjában. Egy gyerekregényt kezdtem el.
- Címe van már?
- Szinte csak címe van. *Arnold, a bálnavadász* – Történetek a reggeliző asztalnál. Egy alcím néha nagyon megnyugtató.
- Kénytelen vagyok hallgatóink kedvéért megkérdezni: tudsz-e rendet tartani a cédulák serege közt? S nem is tudom: a cetlik egyáltalán meg vannak számozva? Az egész könyv ilyen kéziratból áll?
- Kérlek, egyáltalán nem tudok rendet tartani. Isten tudja, azért mégis emlékszem rá, hogyan állnak össze ezek a meglehetősen vi-

harvert lapok. Én nagyon szívesen írok gépelt sorok közé. Nekem igazán érdemes levelet küldeni, mert én azonnal írok a sorok közé.

- Hol jelentek meg novelláid? Az elsők, hol is?
- Tárcák jelentek meg.
- Van még ma is tárca?
- Nincs. Kár, kár, hogy nincs. Nagyon jó iskola. Kemény, szigorú. Nekem a gályarabságot jelentette, de nagyon fontos volt.
- Milyen legyen, ha lehetne, egy tárca?
- Tömör. De ma már csak locsognak. Ez valahogy kiveszett. Rövidnek kell lennie, de nem a terjedelem miatt: összefoglalónak kell lennie. Nem lehet fecsegni, a tárca nem tűri a felesleges mondatokat. Nem tűri a linkséget, a hazugságot. Nagyon híres volt a budapesti tárca. Ambrus Zoltántól kezdve, nem is merem folytatni, meddig. De hát eltűnt.
- A te tárcáid...
- Sokáig gyászosan rosszak voltak, majd kezdtek közepesek lenni, azután elkezdtem kitalálni furcsa módon történeteket. Végül a természetem mégiscsak ellenállt, és visszataláltam a saját anyagomhoz.

*

Egy téli vasárnap délelőtt történt, 1977 februárjában, hogy a Különlegességi cukrászdában gyűltek össze Mándy Iván körül barátai: filmesek, színészek, muzsikuskok, a kávéház felszolgálói és vendégei, no meg a tévések...

– Nem, ez azért túlzás – mondta Iván, amikor meglátta a Népköztársaság útján fagyoskodó fúvószenekart, a műanyag védőhuzattal beborított kamerákat... Égtek a kávéházi csilárok, s világítottak a függönyökön túlról az autók fényszórói. Mint egy némafilm: elhalált az utcazaj a lassú és súlyos havazásban. A fúvószenekar ott állt és játszott ablakaink előtt, konokul, kitartóan. Mándy benn a mikrofonnal, míg odakünn egy-egy novellájának

epizódja magától életre kel... A pillanat azóta fölismerhetően s véglegesen a Mándy-költészet valóságdarabkája lett – immár olvasható a novellák egyikében.

A cukrászdában végül velünk volt a jólemben az egész fúvószenekar, csak a kottatartók és a kották maradtak még kinn az utcán, a fináléra várva. Esett a hó, s a magányos kottasereg hangjegyei lassan elmázolódtak: hólében, tintában áztak, a megbillent kottajegyek lassan csurogtak lefelé... E műsor helyszíne, téli pillanatai az *A trafik* című Mándy-novellafüzérben örökítődtek meg.

„Behavazott kottaállványok az üres téren. Eltűnt a zenekar, eltűntek a kottalapok. Egy férfi járkált felhajtott kabátgallérral az állványok között. Diamant Béla, a trafikos. Megállt. Olyan mozdulatot tett, mintha a zenekar után akarna iramodni. De aztán végigsimított a kottaállványokon. Elgondolkozva nézett, mintha valamilyen zenét hallana.”

*

– Sok-sok éven át éltél a régi Teleki tér közelében.

– Harminc, harmincöt évig laktam ott. Az volt a különös, hogy a Tisza Kálmán tér, a Mátyás tér és a Teleki tér három egymásra csúszott tér volt, mind a három különféleképpen volt borzalmas. Én szerettem őket. Tulajdonképp az egyik bódéból nőttem ki akkoriban. Azt hiszem, az, hogy szerettem ezt a tájat: hazaszeretet. Más ezt nem magyarázza.

Mándy Iván felolvas a Bartók emlékházban. Önironikus, vontatott, szomorkás hangon olvas: ez valami monoton zene. A mondatok „filmzeneje” a képek, az operatőri remeklések kíséretével. Belső realitás. Áhítat és paródia: ráismerünk az ezerszer látottra. Ha zene, repetitív zene: a banalitások monotonája, az ismétlődésekben „liturgikus” vált nyelv. A hangok, a gesztusok. Az ártani soha nem képes Mándy-féle írások kíméletlensége: csaknem szeretettel mutatja meg képtelenségeink humorát. Önironiáját megosztja velünk, jócskán jut nekünk is ebből a tisztítóüzből.

– Három és fél évtized után új helyre költöttél. Ennek a ténynek meg kellett jelennie a novellákban.

– Meg is jelent. *A létra* című novellával. Két élő személlyel voltunk akkor együtt. Az egyik egy létra, öreg, kopott létra, ami úgy nézett ki, mint egy ideiglenesen elbocsátott fegyenc, a másik egy még tragikusabb figura: gróf Batthyány, a kivégzett felelős magyar miniszterelnök. Jó társaság volt, nagyon sokáig... A Vigilia szólított fel, hogy írjunk Istenről – mi a benyomásunk róla, ez pofátlanul hangzik. „Régóta készülök egy beszélgetésre. Egyszer majd leülünk valahol. Talán egy régi kávéházi asztal mellé.” Megírtam, de hát az ember mindig csak a monomániája hajtja – és lett egy novella vagy tárca – ez az anyanyelvem. ♦